VIDÉKI PÉTER

ÉN ELKÉPZELEM, TE ELKÉPZELED, MI ELKÉPZELJÜK

Harag Anita: Valakire gondolni kell. *Magvető, Bp., 2023*

„A barátnőm azt mondta, csak találkozni kell valahol valakivel, csak sétálgassak valahol, és találkozzak valakivel, csak menjek el valahová, és találkozzak valakivel, csak szálljak fel a buszra, és találkozzak valakivel a harmadik ajtónál, csak üljek be egy kávéra, és találkozzak valakivel, amíg a kávéra várok, nem olyan nehéz találkozni valakivel." *A hogyan kell találkozni (A kék szemű férfiak 7.)* című novellában a barátnő szerint ahhoz, hogy az elbeszélő találkozhasson valakivel, csak az kell, hogy valahol találkozni kell valakivel. A találkozás másik feltétele pedig az, hogy el lehessen képzelni, hogy találkozik valakivel. A Magnólia lakópark házaspárja elképzeli a még üresen álló lakásokban a lakókat és azok életét. Játszanak, hülyéskednek, unaloműző időtöltésből olyan beszélgetéseket imitálnak, amelyek akár az övék is lehetnének. A képzelt játékban vágyaik, indulataik, fájdalmaik és a jövőtől való félelmeik fogalmazódnak meg. A novellában zajló esemény az elbeszélők és a szereplők belső világában történik meg, vagyis elképzelődik. Pontosabban: a nyelv olyan valóságot teremt, amelyben létrejön a gondolatok, érzések, találkozások, érintések, elhallgatások és kimondások nyelv által uralt valósága.

Egy novellában persze minden adott, hogy az elbeszélő és az olvasó elképzelje, hogy valaki találkozik valakivel. Vagy az, hogy megérintsen valakit, vagy beszéljen valakihez, esetleg elutazzon valakivel. Megtörténhet minden, amire vágyunk, de az is, amit felejtenénk, vagy amitől szorongunk és félünk. De a kérdés az: ezzel valóban megvalósulnak-e vágyaink és valóban legyőzhetők-e a félelmeink? *Az agronómusnő* című novellában a címszereplő egy öregasszonnyal beszélget, az idős nő folyamatosan mást állít férjéről és gyerekeiről, és csak később derül ki, hogy demenciában szenved. A harmadik személyű elbeszélő elképzeli, hogy milyen egy agronómusnő, aki, úgy sejtjük, inkább az öregasszony lánya. A képzelet, a nyelv általi teremtés csak egy másik síkra tereli az életünket, de nem teljesíti ki, és nem ment meg bennünket. Reményt ad, másik perspektívát kínál, de közben ott van bennünk a fojtogató hiány, a kényszeresség szűkölése – mert semmi nem úgy volt, van és lesz, ahogy igazából szeretnénk.

Valahogy így vannak ezzel Harag Anita novelláinak önmagukat és a másikat megszólító elbeszélői és egymással felcserélhető szereplői. A megtehettem volna, de nem tettem meg, a megérinthettem volna, de nem érintettem meg, a megszólíthattam volna, de nem szólítottam meg helyzetei után marad a hiányérzet, a fájdalom, a párkapcsolati szorongás és a szűkölő magány. A *Legyél Sarah* című novellában az elbeszélő egy mesterséges intelligenciával él együtt, ami nemhogy nem tudja csökkenteni magányát, hanem az illúzió megteremtésével még tovább mélyíti azt. A *Látogatás* idős, olasz hölgye várja, hogy meglátogassák, és miközben nem jön senki, elképzeli, hogy kik látogatnák meg. A megszólaló hangokat áthatja a magányból eredő gyötrő féltékenység és mániákus vágyakozás. *Az e kérdőszócska (A kék szemű férfiak 2.)* a féltékenység mondattanilag is reflektált színrevitele. A kék

szemű fiú féltékennyé teszi az elbeszélőt, majd öniroinikusan pontosítja a féltékennyé tevő mondatot a novellák nézőpontváltó narrációinak megfelelően: „El tudom képzelni, hogy több lányba is beleszeressek egyszerre, mondja. Ez egy kijelentő mondat. Nincs benne sem talán, sem lehet, sem feltételes mód. A talán és a lehet bizonytalanságot, lehetőséget kifejező módosítószók. Talán több lányba is bele tudnék szeretni egyszerre." *A nővérek* elbeszélő hangjait a szexuális túlfűtöttség mozgatja, miközben nem jön létre semmilyen kapcsolat. *A harmincas évek öröme* című novellában kényszeres megszállottsággal keresi a nyelv a vágy tárgyát, hogy újra visszataláljon a nyelvhez: „Már megint rá gondolok. Azért gondolok rá, mert ő is rám gondol. Akkor jut eszembe, ha az eszébe jutok. Akkor képzelem el a kezét, ha elképzeli, hogy hozzám ér (…) Én arra gondolok, hogy épp gondol rám valaki. (…) Majdnem megcsókoltam tavaly azon a születésnapon, de volt a száján egy morzsa, azt előbb le kellett volna szednem." És fájdalmasan szép a zárlat: „Megérintem a számat ott, ahol neki a morzsa volt, most veszem csak észre, hogy mosolygok." A pillanat örökideje ez, amelyben a hétköznapok banalitásai az emberi létezés alapvető kérdéseit rejtik a nyelv valóságot megelőző, de attól elválaszthatatlan működésében.

A szerző már az első kötetében (*Évszakhoz képest hűvösebb*) is hasonlóan tematizált, de akkor magukban a történetekben mutatta fel azt, ami most a lehetségesben képződik meg. A *Június* című novella egyértelműen utal az előző kötet első novellájára (*Ásványvíz*): „Mit szólnak a barátaim, hogy róluk írok, felismerik magukat?" A beszélő álságosnak tűnő kérdése nagyon is mélyre ás: a novellák rólunk szólnak. Az elbeszélések ugyanis azokról a dolgokról beszélnek, amik nem történnek meg, de akár meg is történhetnének. A *Valakire gondolni kell* novelláiban megszólaló hangokhoz kapcsolható szereplők nem igazán a saját életüket élik – vannak beszélők, akik ezt észre sem veszik, és vannak, akik bár ezt felismerik, de a megszokott képzelgés és ábrándozás kényelmesebb alternatívát nyújt, mint a valósággal való szembenézés. A *Naptejet hozol* című novellában a beszélő elmeséli, hogy mit csinálnak az anyjával, ha elutaznának. Vagyis saját valóságunk valójában csak a képzelet játéka? A novellákat olvasva feltehetjük a kínzó kérdést: a saját életünket éljük?

A könyv első novellája (*Niels és Agnieszka*) az egész kötetkompozíció olvasási stratégiáját is kínálja: nyelvtanulás helyzetgyakorlatai egy olyan valóságot konstruálnak, ami egy másik életet is jelent, a valóság és fikció egymásba tükröződése eldönthetetlenné teszi a szituáció realitását. A szereplők arról képesek beszélni, amiről vannak szavaik, elmondani és kérdezni is meg kell tanulniuk: „Félek, hogy meghalt a gyereke, és én rákérdezek, ő pedig nem tudja elmondani, hogy meghalt, mert még nem tanultuk, hogyan van az, meghalni, csak azt, hogy születni". Szerepcserék, nézőpontváltások, a feltételes mód által indukált lehetséges helyzetek sora jellemzik a novellát. Azt történik meg, amit mondani tudnak. Vagy az történik meg**,** amiről utólag azt gondolják, hogy elképzelték. Mint ahogy a *Nyolcfogás*ban *(A kék szemű férfiak 1.)* egy Janek nevű fiú szerelmes vágyának az elbeszélői hangok kihagyásokra és elhallgatásokra (talán, mintha, eljátszom) építő kibontását látjuk. A *Minimum ígéretes*ben totálissá válik a feltételes mód, az elbeszélő arról képzeleg, mi lenne, ha… a nagyapja író lett volna, akkor milyen szövegeket hozott volna létre. A *Június*ban a mulasztásokból fakadó fájdalmak szédületes sűrűségét tapasztaljuk. A novellában egy írónő és nevelőanyja kapcsolata bontakozik ki, ahol a nevelőanya arra kéri a lányát, írja meg azt, amikor ő már meghalt, a lánya pedig már hatvanas nő.

A szerző prózanyelve csak látszólag szól a nyelvről, lényegében megőrzi az irodalmi megszólalás valóságleíró természetét, csakhogy a referencialitást az „elképzelés" aktusában lét-

rehozott valóságra érti. Az *Illik hozzá az Isztria* című novella első személyű elbeszélője kitalál egy névtelen szereplőt, egy nőt, és így harmadik személyben meséli el azt, hogy valakire gondolnia kell, arra a valakire, „akire nem kéne gondolnia, akire felesleges gondolnia, mert a férfi sem gondol rá". Az elbeszélői tudat reflektált eltávolításával nem tűnik el az én-elbeszélő, hanem mintegy megkettőződik, a nézőpontok távolodnak, közelítenek, majd egymásba csúsznak. És így válik elbeszélhetővé a vágy folyamata és a kielégületlenség tapasztalata. Később a szereplőknek nevük is lesz, idegen nevek, amiknek más a hangzásuk, és így már más a megszólalás is: a képzelet újabb perspektívát kap. A fantáziához társítható belső képek mellett a megszólaló hangok másik aktusa *a nézés*. A vágy tárgya, a férfi sem biztos identitás, neki is két neve van, és őt más nő is nézi. A férfiról azt is elképzeli, milyen volt gyerekként, illetve amikor elképzeli gyerekként, megpróbálja elképzelni férfiként. Mert valakire mindig gondolni kell. A férfinak a nőre, a nőnek a férfira. *A hangyák nem jönnek fel a másodikra* elbeszélője férfi, akinek sejtelmes erotikus vonzódása alakul ki a felesége barátnőjével: „Az előbb majdnem megkérdeztem a feleségemet, mi van Marina csípőjére tetoválva, de még időben észbe kaptam." A novella minden mondatában ott a feszültség: „Úgy jött be, mintha rajta akarna kapni minket, és sajnálja, hogy csak a sorozatokról beszélgetünk. Ha Marina itt van, alig ér hozzám." Mindent áthat a tekintet: „Marina tényleg szép nő. Nehezen tudom nem nézni. Marina is tudja, hogy szépnek látom." A *Megkérdezi, mi van rajtam* című novella kegyetlenül fájdalmasan szól a valódi intimitás hiányáról. A férfi szexuális vágyát kielégítő aktus közben egy nevetéssel fűszerezett szerelmeskedés hangjai szólnak a második emeleti lakásból. Az elbeszélő a *Family Guy* nézése közben, néha az alkoholhoz nyúlva képzeleg az igaz szerelemről és a vágyott együttlétről: „Elképzelem, hogy hozzám ér. Megsimítja a combomat, vagy átkarolja a vállamat. Benyúl a trikóm alá, kikapcsolja a melltartómat, lassan mindent levesz rólam. Elképzelem, hogy először a nyakamat, utána a számat csókolja, én nem csinálok semmit, csak hagyom, hogy csókoljon."

Egy Harag-novella elsőre bonyolult struktúrának mutatja magát a nézőpontváltások sokasága és egyidejűsége miatt, valójában azonban az elbeszélői tudat sokrétű működésének lehető legegyszerűbb nyelvi-zenei megoldását nyújtja. *A harmincas évek öröme* című novellában a felső szomszéd Arvo Pärtot és Satie-t hallgat. Pärt zenéje olyan, mintha az átszellemített természet folytatna párbeszédet a leírt hangjegyekkel. Mert a dolgok végül is mindig egyszerűek, de ennek az egyszerűségnek a kottázása és megszólaltatása az egyik legnagyobb alkotói feladat. Erik Satie *Vexations* című zongoradarabja pedig alig több mint féloldalnyi kotta, csakhogy nyolcszáznegyvenszer kell megismételni: nyomasztó, baljós hangulatú, lágy zene. Harag novellái olyanok, mintha Pärt és Satie zenéjének modalitására lennének komponálva. A *Befejezett jelen* című novellában az első szerelmi kapcsolat a befejezett jelen igeideje által idéződik fel, vagyis a kapcsolat a múlt egy pontján szétválik, és a lezáródása jelen idejűvé lesz, de mégsem végérvényesen, hanem bármikor újrakezdhetően. A szintaxisnak, grammatikának következménye van, nem mindegy, hogy múlt időben, főleg feltételes múltban, jövő időben beszélünk, és az sem, hogy valaki idegen nyelven beszél magyarként, vagy nem magyarként magyarul, de még az sem, hogy van-e neve vagy mi a neve, illetve hogy a nevének idegen nyelven milyen a hangzása.

A szépnek mondott nő elbeszélője azt mondja magáról, hogy „olyan nő vagyok, aki szereti a pasztellszíneket". Ahogy a szerző is szereti a pasztellszíneket, a nézőpontok között elmosódnak a határok, mint az említett novellában: a narrátor lehet akár Katyerina Ivanovna a *Karamazov testvérek*ből vagy a tulajdonos felesége. Az elbeszélő idegenek házára vigyázva

olyannyira azonosítja magát a feleséggel, hogy még az intimitás határát is átlépi: „Talán elmondja nekik, hogy ez a nő meztelenül sétált a lakásban, de hát én voltam az, mondja majd L., a szomszéd pedig elszégyelli magát, hogy leskelődött." A másik bőrében létezés a másik gondolatainak, érzéseinek a megfogalmazását is jelenti, az elképzelést, hogy mit jelent a másik. Az empátiának ez olyan foka, ami túlnő a megértésen, és valójában azt a radikális jelentést hordozza, hogy én vagyok a másik. A *Bocsánat, de összetévesztenek vele* narrátora egy minimálszövegben meséli el, hogy milyen helyzetekben keverik őt össze mással. A *Selymes, sima* elbeszélője miközben nem terhes, belemegy a helyzetbe, és eljátszsza azt a szerepet, amit testvérével gyerekkorukban játszottak. A szerep betölti a gyötrő hiányt, kiteljesíti a vágyat. Nem az adott elbeszélő és a konkrét szereplők empátiája ez, hanem a megszólaló hangok közös eredője, valójában a szerző hangja.

A novellák párosításának lehetőségei (például: *Egy szépnek mondott nő – Magnólia lakópark*), és a rendkívül koherens motivikus hálózat (idegen nevek/nyelv, otthon-utazás, külföld, párkapcsolat, szép férfi és szép nő, öregek, a képzel és a néz ige ragozott alakjai, kutya, kutyasétáltatás, test, érintés, szépség, szexualitás, combok, meleg és hideg kezek, vágyakozás, televíziós sorozatok, szavak, írás, fürdés, kézmosás, film, alsóneműk, hervadás, növénylocsolás, kék) funkcionális jelenléte felveti a kérdést: novellafüzérrel vagy esetleg regénnyel van dolgunk? Egy teljes novellaciklus is elhelyezkedik a kötetben (*A kék szemű férfiak 1–8.*), amelynek darabjai motivikusan és bár nehezen szétszálazhatóan, de szereplőikben és történeteikben is kapcsolódnak egymáshoz. Az *Ahol abbahagyták (A kék szemű férfiak 4.)* beszélője elképzel egy történetet, amiben a kedvese, Janek azért találkozik a volt barátnőjével, hogy visszaadjon neki egy könyvet, majd újra elkéri, hogy találkozhassanak, mert valójában nem ért véget az a régi kapcsolat. Az *Örülök, hogy nem vagy egyedül (A kék szemű férfiak 5.)* című novellában pedig mintha megtörténne az, amire a negyedikben vágyakozik a beszélő: egy kölcsönadott könyv miatt találkozik a volt barátjával, aki elmeséli, hogy Németországba költözik az új nőjével. Azt hazudja, hogy neki is van új kapcsolata, de mégis várja, hogy a volt szerelme felhívja. A párkapcsolati téblábolások vagy üresjáratok témái egybekapcsolják a „kék szemű"-történeteket, egyfajta szövegszembesítésként, ritmizáló egységekként funkcionálnak. A záró novella (*Én lehetnék Berlin – A kék szemű férfiak 8.*) mintha a német romantika elvágyódáskultuszának finoman ironikus rajzolata lenne: a beszélő is volt Stuttgartban, ahol kiállításon járt egy férfival, a szerelmét pedig Janeknek hívták, akivel ha nem szakított volna, és Janek meghalt volna, „[a]kkor nem kérdeznék meg, hogy érted, hogy neki volt a legkékebb szeme, miért nem neki van a legkékebb szeme, találkoztam-e másvalakivel, akinek még kékebb a szeme, mint az övé". A motivikus hálózaton keresztül *A kék szemű férfiak* szétszóratott novellaciklusába a többi novella képzelt helyzetei és karakterei felismerhetően kapcsolódnak be. Persze csak akkor, ha az olvasó is úgy olvassa a szövegeket, mint ahogy az elbeszélői hangok is létrehozzák a saját mondataikat. A hangokat hallva egyre erősebb a vágyunk az olvasásra, gyorsítunk és lassítunk, és néha szorongunk a belső képeinken. És evvel eljutottunk azokhoz a kérdésekhez, amiért Harag Anita novellaművészetét nagyra kell értékeljük. Mi is a novella? És hogyan kell azt olvasnunk?

A KÖZVETÍTŐ

Bérczes László: Kötőszavak. *Európa Könyvkiadó, Bp., 2023*

Bérczes László *Kötőszavak* című könyvének utolsó lapjain az elbeszélő egy gyerekkori emléket idéz, miszerint Tiszanánán, a nagyszülők kertjében álló hatalmas diófán önfeledten olvas, amikor „megállt az idő. Senki sem vagyok. És nem is akarok valaki lenni. Miért is akarnék, amikor én én vagyok". A „regény" vagy „novellafüzér" szerzője-elbeszélője-főhőse saját sorsával való önazonosságát rögzíti. Már a könyv első lapjain kirajzolódik a főhős karaktere, a „sehova sem tartozás" és a „megfelelni akarás" kettőssége: „Sehová sem tartozásom vajon bújó, menekülő hallgatás, avagy a sokat emlegetett szabadság őrizése?" Ez a kettősség a fő mozgatórugója az elbeszélő személyiségének, aki önmagát fel- és megmutatva, önmagára reflektálva vagy mellékszereplőnek beállítva tűnik fel a könyv lapjain. Hősünk gyerekkorában „[m]inden jó volt, mert az volt adott és természetes", vágyai „a citrompótlós teától a vasárnapi kakaóig értek el". Tizenhét évesen angolórákat tart Hevesen, de a 68-as csehszlovákiai bevonulásról fogalma sincs. Eminens tanuló, mindig ötösre felel, hallgatja a *Tánczenei koktél*t és a Radio Luxembourgot. Egyetemi szakdolgozatát Georg Büchnerből írja, tehát németül, mert saját bevallása szerint az angolja gyenge. Szolnokon volt gimnáziumi angoltanár, itt született Anna lánya, aki ötéves, amikor elvált feleségétől. Jon Fosse az egyik kedvenc írója, az unokáját pedig Gazsinak hívják. Rendezett Kanada egyik legjelentősebb színházában. Terápiás jellegű, automatikus szövegáradás, szándékosan szerkesztetlen és pontatlan memoár vagy önironikusan reflektált és kommentált életrajzi regény? Talán mindegyik.

Ami biztos: a *Kötőszavak* történetei egy életpálya mozzanatai. Mert „[e]gy-két dolog mégiscsak általam született meg. Történetet kreálok belőlük, életem töredékeiből. Az éjszakai nézőtér hómezejéből, a leereszkedő csillárból, a színpad felé repülő kalapból, az egymásba fonódó ujjakból, ahogy összekapcsolódva futunk, hogy elérjük a hajnali kisbuszt." Ahogy az egész könyv a kisebb-nagyobb mozzanatokból variálódó élet értelmére kérdez, pontosabban arra, hogy a sors, amit élünk, a sajátunk-e, és ha igen, mennyire vagyunk képesek azt beteljesíteni. A válasz pedig nem más, mint maga a mű, amely önmeghatározása szerint „beszélgetőkönyv önmagammal", vagyis egy olyan énfeltáró párbeszéd, amely az élet megannyi történését az emlékezés és a felejtés egymást feltételező alakzataiban konstruálja. A történeteket kommentáló elbeszélő figyelmezteti az olvasót, hogy abból az életből, ami van, azért érdemes a legtöbbet kihozni: „A végtelen Idő egyszer majd, így hisszük, előhívja rejtett kincseit és igazságot szolgáltat. Egyszer majd. De az *egyszer majd*-ra nincs ideje az egyes embernek. Neki saját idejét kell megoldania, végigélnie. És nem akárhogy. Hiszen az az egy ideje van." A túlvilági reményekben kételkedő elbeszélő eltöpreng, mit is jelent az ima: „az *én*-ben gondolkodás természetes feladását, hiszen ez az *én* csak az Idő töredékéig létezik." Messzire és önmagában mélyre jut tehát, mert hősünk messziről és mélyről érkezik: „Magamról azt tudom, hogy mint a föld felé hulló tollpihét, még mielőtt talajt érne, a jó pillanatban érkező leheletnyi szellő a légben tartja, föl-fölrepíti, úgy dobott jó pillanatban jó felé a sorsom." A sors, vagyis a véletlenek hangsúlyozása alapvető jellemzője a narrációnak. Például

pár oldalon kapcsolódik egybe Tim Carroll személyében a távoli és közelebbi múlt, illetve a jelen: a foci, a készülő, majd legendássá váló Csányi-féle *Szentiváneji álom* és Niagara-on-the-Lake-ben a Shaw Festival Theatre-ben rendezett előadás. A mesélő nem kertel: „hogy a faszba kerülök én ide?!" Small talk, pászí, Black Lives Matter – hősünk megértő és elfogadó alapkaraktere sérül a korszellem ideologikus megnyilvánulásait tapasztalva. Mert érzékeli az árnyoldalakat: „a fehérek erőszakolt tapintatát és visszafogottságát, nehogy véletlenül is fensőbbséget mutassanak, a feketék erős tartását, karcos büszkeségét és a sárgák inas erőfeszítését és a folyamatos résen levést, hogy még véletlenül se kerüljenek alulra".

A szerző beszélgetőkönyveit olvasva (akikkel beszélget: Mucsi Zoltán, Szarvas József, Törőcsik Mari, Cseh Tamás, Kovács Lajos, Paál István és Tompa Miklós) már élt a gyanú, hogy a múlt dokumentálása részben múltkonstruálást fog jelenti: „Másvalakiről írok, és magamat akarom. Ok-okozati rendbe állítom az élet darabkáit, pedig azok nem *úgy* történtek." Vagyis, ahogy a beszélgetőkönyvekben a kérdező, úgy a *Kötőszavak*ban az elbeszélő én időnként háttérbe szorul a hős javára, máskor meg épp a mesélő tolakszik előre, hogy képes legyen más szereplőket is bemutatni, akár a kordokumentálás illúzióját keltve – napra pontos dátumok is megjelennek, de ha nem jut az eszébe az elbeszélőnek egy név, a szerző kikeresi a Google-on. Az egyes szám első személyű narrátor ide-oda bolyong az emlékezés által előhívott történetekben, a múlt egyes darabkáiban – előre- és visszaugrások, folytonos kitérők, oldalszálak jellemzik a bőbeszédű, anekdotizáló mesélést, miközben a szülőhelytől, Tiszanánától a Bárkán, Kaposváron és az Ördögkatlan Fesztiválon keresztül a kanadai rendezésekig haladva rajzolódik meg az életút. Egy színházi ember – várt-váratlan kalandokban gazdag – életút-dokumentumaként olvasható visszaemlékezése ez – valójában önreflektív, létösszegző autofikciós regény.

Bérczes László tanár, színikritikus, író, szerkesztő, dramaturg, Jászai Mari-díjas rendező, fesztiválszervező, a szép emlékű Bárka Színház „mindenese", szakmai és közönségsikert aratott előadások dramaturgja-rendezője, számos színházi könyv szerzője, az Ördögkatlan Fesztivál megálmodója és megvalósítója. A Bérczes. A recenzens többször hallja ezt a nevet gimnáziumi évei alatt, mint bárki másét, miközben a középiskolás színjátszó csoport tagjaként megismerkedik a szolnoki művészeti és kulturális élet szereplőivel. Majd pécsi egyetemista színházasként, megátalkodott alternatívként Bérczes László Kovács Lajosról írt beszélgetőkönyve (*Talált ember*) élete egyik meghatározó olvasmányélménye. Ahogy később olvassa a *Magyar Napló*ban, a *Színház*ban, majd a *Hajónapló*ban a szerző esszéit, kritikáit és műhelybeszélgetéseit. Rendszeresen jár a Bárkába, rajong a *Mulatság*ért és a magyar színháztörténet egyik legnagyobb előadásának tartja a *Hazatérés*t. És most recenzál egy könyvet, amely számot vet és sorsot ír a fikció és valóság közötti szakadékban elhelyezkedő történetek múltba tekintő, de mégis jelen idejű hálójában.

A szerző létrehoz egy főhőst, egy szerepet, akivel lehet beszélgetni, és a beszélgetés közben *beleásni, kitárulkozni* és *felmutatni*. Néhol kegyetlenül őszintén. A *közvetítő* váteszi szerepe mögött pedig egy téblábóló, kételkedő és szerethető ember képe bontakozik ki. A folytonos önreflexiót végző narrátor a későn érő férfi mártírkodó pózát vagy a gyermekes apaként szerelmi bánatban szenvelgő magányos hős figuráját olyan kézenfekvő tapasztalatként rajzolja meg, hogy kétségünk sincs annak hitelességéről. Mint ahogy a háttérből embereket összekapcsoló közvetítő szerep is már ott van a kezdetekben: „Magányosan kezdtem (az elhagyott szerelmes), magányosan végeztem (az árva közvetítő) ezt a kis bekezdést." Mert már gyerekkorában közvetítő akart lenni, magányosan közvetítette

az egyedül játszott gombfocimeccseket, hallgatta a körkapcsolást, az olimpiai tudósítást, és rajongott Szepesiért, majd Vitrayért. A sportanalógiát egy film címének (The Go-Between) megidézésével identitásképző szerepkörré tágítja: „Lehetséges-e a *közvetítés*, és ha igen, ha nem, volt-e bármi értelme a *közvetítő* életének?!" Álmában bármelyik oldalon állhat, és lehet közben ő a játékvezető, mert mindenhol ott van, és közben egyiken sem: „Reménytelen álom, amiben ez a gyerek talán csak azt szeretné, hogy mind a két csapatba bevegyék. Gyávaság, megfelelni akarás, butaság, hiúság, naivitás, szeretetéhség." Az elbeszélő-főhős közvetítő karaktere folyamatosan élesedik, és körvonalazódik az az elbeszélői pozíció, amely az olvasó számára az azonosulás, a ráismerés és a háttérszereplőként benne levés lehetőségeit kínálja: „Amire most emlékszem, az a pontatlan fabulálás, azaz a valóságtöredékek formába gereblyézése. (…) rendet rakok. Azaz lekerekítek egy életet. Történetté alakítom. Valóságot hamisítok. Legyek magamhoz kevésbé szigorú: valóságot teremtek." Jellemző példája ennek Háy János és Szörényi Levente rosszul sikerült ördögkatlanos beszélgetésének felidézése, amelynek keserédes hangulatát az adja, hogy kamaszkorának az az egyetlen forradalmi tette, hogy az iskola vécéjébe becsempészett Sokol rádión hallgatja kedvenc Illés-számát. Kegyetlen a mediátori szerep: mindegyik oldal a másik oldalhoz sorolja. Mert ami a 90-es években még működött, a 2010-es években, a végletekig megosztott magyar társadalomban, majd a végletekig megosztott színházi szakmában már nem működik: a párbeszédre törekvés. És kirajzolódik egy másik karakterjellemző, az empátia: „Hiszen nem csak értem, amit a másik mond, bele is tudok helyezkedni a szándékába-motivációjába, már szinte magam mondom azt, amit ő. (…) Kik vagyunk, milyen úton megyünk? Befolyásolhatatlan véletlenek és önálló döntések közös, szétszálazhatatlan halmaza adja ki az egyes sorsokat (…) az unásig ismételgetett párbeszédet, kompromisszumot, közös nevezőt keresem akkor is, amikor az már rég lehetetlen. Ragasztani próbálom azt, ami nem ragad." Hősünk még a harmincas éveiben jár, amikor a kaposvári színház büféjében elhangzik egy Ács János-mondat („Lacikám, nézzél körül, itt rajtad kívül mindenki zsidó"), ami örökre beléégett. Az emlék felidézését így kommentálja: „Zsidózás-e az, amikor azt mondom, engem nem érdekel, ki a zsidó, és ki nem, és különben fel sem ismerem az úgynevezett zsidót?!" Amikor a kaposvári színház nevében búcsúzik Ács Jánostól, gyűlölködő kommentekkel szembesül: „A baj az, hogy a színpadot összekeverem az élettel. Ülök, ragasztok. És nem ragad." Mert volt, amikor még ragasztani sem kellett, például 1986-ban, amikor egy asztalnál ült Esterházy Péter és Balczó András vagy Fodor Tamás és Dörner György. Az elbeszélő felidéz sértett embereket, analizálja a sértettség belső mozgatórugóit, és a „beteges önkontrollja" miatt képesnek tartja magát azt felismerni. Mert ő „elfojt, benyel és gyomorba szorít". „Most nagyon kellene közvetíteni, de lehetetlen. Hadiállapot van, a táborok kétfelől lövik egymást és a közvetítőt. A kiöregedett go-between minden szempontból nyugalmazott, felesleges emberré vált."

A *Kötőszavak*ban a valóságteremtés olyan, mint a színházban a darabhoz kapcsolódó színpadi nyelv megteremtése, közelebbről pedig kísérlet a pillanat megragadására. A közvetítő nem megfejt és nem ítélkezik, hanem mint bárki az életében, tesz egy lépést, „aztán megint egyet. Lesz belőle út, életút. De hogy az út merre vezet, és kit miért erre meg arra? Nincs rá válasz. De a lépések az emberi természetről árulnak el valamit. Ez érdekel mániákusan, mindig is ez érdekelt". Bérczes közvetítője szerepet értelmez, szöveget elemez, a saját szövegét, és a konfliktusban ellentétes oldalon állók lépéseit figyeli: „Figyelni az emberi természetet, mely látszólag egy rugóra jár, ám valójában kiismerhetetlen." 2001. február 15-én ötvenéves Bérczes, és szakad a Bárka. A társulat lemondásra szólítja fel az igazgatót.

A kibillentés és helyretolás Hamletet idéző dilemmájában hősünk a megtámadott mellé áll.

Bérczes színre viszi az emlékeit. És az emlékek olykor az életet kockáztató, de mindig életben maradó figurák határközeli helyzeteit idézik, mint pl. amikor Anna lányát a várfal lőrésébe „rendezi" egy színházi jelenetben. Az élet is megrendezte a maga istenkísértő jelenetét pár évvel korábban: kislánya a kilencedik emeleti ablakban lógatja a lábát miközben szüleit várja haza. „A személyesség mindent visz. A fikcióban is." Az elbeszélő felidéz egy kaposvári történetet, amelyben Kerekes Éva egy haldokló anyát játszik a Bérczes által rendezett Háy János-darabban, az *Elem*ben, miközben saját édesanyja meghal: „Hogy Évi haldokló mamaként átcsússzon abba a másik, ismeretlen világba, és annak lányaként jusson el hozzá a hír: elment a mama." A szerző hosszasan mesél Alvis Hermanis *Hosszú élet*ének Trafó-beli előadásáról, ahol „csak" az élet történik. Amikor a személyes tárgyak (például Kovács Lajos *bot*ja a *Hazatérés*ben) megjelennek a színpadon. És összecsúszik a valóság és a színház: a darabbéli öregek és édesanyja alakjának felmutatása egy tárgyban, *a horgolt terítő*ben. Vagy Cseh Tamás kalapja: „1990. február 24-én egy kalapban összesűrűsödik ez az egész pocsolyás, taknyos, mozdulatlan idő, amit áthasít, semmissé tesz egy színpadra repülő kalap. A kalap, ami helyretolja az időt."

Hogy egy ilyen gazdag életpályában mi a fontos, és mi kevésbé, eldönthetetlen. A szerző sem dönti el, hanem rábízza az elbeszélőre és hősére. Hadd indázzanak a történetek! „Hát miféle múltidézés ez a szövegáradat, a könyv, amit írok, amiben nincs egyetlen megbízható adat sem, csupáncsak az, hogyan »ég belém« egy emlék". Tompa Gábor legendás *Hamlet*-előadása Kolozsvárott, az 1990-es Cseh Tamás-koncertkörút Erdélyben, a 2011-es szabadkai *Cseresznyéskert*, Szőcs Géza szuszogása, és talán még az is megtörténhetett, hogy a szolnoki Verseghy Ferenc Gimnázium ablakából Lévai Anikó kinézett a Varga Katalin Gimnáziumban tanító Bérczes Lászlóra.

A *Kötőszavak* hőse szabad, és szereti a kihívásokat. Őszintén vall sértettségéről és ambíciójáról: „Vajon tudom-e uralni ágáló kielégületlenségemet? Észreveszem-e, amikor bajaimat a világra vetítem? Másoknál észreveszem, még szép." Bekúszik a gyerekkor. Mintha a 73 éves Bérczes László ülne az utolsó oldalakon megidézett diófán: „én pont nem csináltam meg azt, amire születtem – ez utóbbi ki sem derült." És kommentál: „Gyerek vagyok még, amikor 1976-ban Szolnokra kerülök középiskolai tanárnak." A szerzőt beszippantja a színház, Paál István színháza, de az sem úgy alakul, ahogy a mainstream, és még úgy sem, ahogy az alternatívok, hanem úgy, hogy mindig kérdés a számára, hogy valójában a helyén van-e. Annyi időt tölt Szolnokon, mint a legendás Paál István. Persze ez véletlen. Vagy sorsszerűség: a színházra találás.

Az elbeszélő identitáskeresésének legmarkánsabb és legszemélyesebb epizódjai az apafiú kapcsolatot feltáró történetek. A színházi valóságok analógiáját többször érzékletesen felvillantó történetmesélés egyik szép példája, amikor a *Hazatérés* egyik jelenetéből bontakozik ki az apátlan apa epizódja, és az ebből származó gyökértelenség, szeretetéhség őszinte feltárulkozása. Az apa alakja megjelenik Cseh Tamás halálának felidézésekor is: Bérczes agonizáló apja is barackot kért, ahogy a haldokló Cseh Tamás is. A hős identitáskeresésének alig megfogható emlékképe. Mintha az elbeszélőt az intimitás keresése, egyfajta terápiás munka vezetné a színházhoz, az, hogy nem tudja megoldani magánéleti problémáit, és miközben erre képtelen, ezáltal válik alkalmassá a színházcsinálásra: „Annak idején, a tantestület, majd a szerkesztőség elhagyása után, a »színháziak« közege, most mondom ki, akkor ezt nem tudtam, csak megéltem: például az érintés által vált vonzóvá."

A történetek mesélője olyan, mint annak a népmesének a hőse, aki úgy teljesíti be a sorsát, hogy mégsem. Akinek nincs múltja, nincsen családi indíttatása, de még valódi neve sem igazán. Nem Bérczes, hanem Kriston vagy Barzsó a neve. Mert az apát édesapja édesanyjának testvére neveli fel. Néha igazi hőssé válik, mint 1988-ban, amikor Sütő András üzenetét egy szendvicspapírba csomagolva csempészi át az *Advent a Hargitán* 100. előadására. És van, amikor ő „a gyáva ember", mert nem mondja el egy lánynak, hogy már nem szereti, levelet küld, de a levél elveszik, a lány pedig jön. És bár a történelmet nem igazán ismeri, a történelembe való belevetettséget annál inkább. Az írásban való élés és múltidézés történelmi időket idéz, az 50-es, majd a hatvanas éveket, hiszen 1960-ban, a római olimpia évében már kilencéves a szerző, aki Parti Jánosért izgul, hogy nyerje meg a kenu ezrest. Az 1980-as években folyóiratokat csempész át Erdélybe, de apjának 1956-os tevékenységéről semmit sem tud. Mert azt is látja, „hogy a történelem mozgatórugója a felejtés".

A fejezetek során egyre erősödik a karakter sajátosságai között a nem tudással összekapcsolódó tanulás hívószava: „Mindig mások által felépített értékrendet követtem. És így épült lassan, talán túlságosan is lassan a sajátom. De hát ez maga a tanulás." Hősünk folyamatosan tanul, de sosem érkezik meg: „Mi is az a semmit nem tudás (…) Felmentést keresek ezzel vagy magyarázatot arra, hogy immár hetven éve folyamatos nyomkövetésben vagyok? Keresem a követendő mintát, példát, aminek megfelelve végre azt mondhatom, ez vagyok én. Mindez merő ellentmondás: megfeleléssel önmagamra lelni." És ha tanulás, akkor például Ascher Tamás és a *Platonov*: „Ahogyan Tamásnál általában az aranymetszésben látunk bele a kizökkent világ végtelen szakadékába." És ennek a tanulásnak egyre nagyobb a tétje: „De annyit már kapiskálok, hogy a sorok közé rejtett bátorkodó üzeneteknél mintha fontosabb lenne, hogy valaki saját létét csapja-e bele abba, amit létrehoz." És van, amikor az élet alakítja ezt: a *Mulatság* előadása Nagyharsányban, az Ördögkatlanon 2009. augusztus 7-én. Amikor Cseh Tamás meghalt.

Az emléknyomok – az előadások, a találkozások, a színész- és rendezőportrék nehezen szétszálazhatók, „mert annyi minden van mindig egyszerre, és én mindig egyszerre szeretném mondani, amit csak egymásutániságában lehet". A barátságok azon alapulnak, hogy a messziről és mélyről jövőkkel tud azonosulni: Kapával (Mucsi Zoltán), Tesóval (Kovács Lajos) és Szarvas Józseffel. Vagy a barátság és a szeretet történeteinek ikonikus alakjaival: Cseh Tamással és Törőcsik Marival. Az emlékek szövedékei közt előkerülnek a rendszerváltás évei: Ablonczy László és Kerényi Imre, a Jurta Színház és az ellenzéki összejövetelek. Majd a két Vidnyánszky, Alföldi Róbert, Novák Eszter, Nánay István, a mester, és még sorolhatnánk hosszan a neveket. A Háy-darabok sikeres rendezései. A 2012-es JAK-tábor: a két ellenséges oldalon Koltai Tamás és Vidnyánszky Attila. És Bérczes, a közvetítő. Közvetítések, távolodások és közelítések: 40 év személyes színháztörténete. Bár Bérczes szerint elsősorban a színészekről szól a színház, így fogalmazza meg a „the go-between" rendezői hitvallását: „A nézőnek nem a titkot kell megtudnia-megfejtenie, hanem azzal a személyiséggel kell találkoznia, aki teljes lényével hitelesíti, s ezáltal felcserélhetetlenné teszi a színészi jelenlétet. (…) És mindezek mögött-fölött ott lebeg a színpadon meg nem jelenő rendező önző, ám megbocsátható, mit megbocsátható?, magától értetődő személyes vágya: lénye-létezése minden egyes másodpercben láthatatlan hídként feszüljön ki nézőtér és játéktér között."

Bérczes László megnyugodhat. Ebben a könyvben jelen van. Nem csak színházi rendezőként.

SIMON FERENC

A FIGYELEM GONDOLATNAPLÓJA

Filip Tamás: Kafka bukósisakja. *AB ART Kiadó, Bp., 2023*

Filip Tamás új, tizenkettedik önálló kötete a 2005-ben megjelent *Mentés másképpen* folytatásának tekinthető, mert műfajuk azonos. Annak önértelmező alcíme: naplójegyzetek, versek. A *Kafka bukósisakja* is ilyen, noha ez a könyv nem tartalmaz műfaji besorolást. Különleges, gondolati napló ez, amelyben azonban nincsenek időjelölések, mert a szerző nem azt tartja fontosnak, hogy mikor talált valami lejegyzésre érdemeset, hanem: hogyan tündöklik a gondolat maga. „MIT JELENT AZ, hogy szab? Azt, hogy vág, metsz, nyes. Jelentése lényegileg az, hogy korlátoz. Ez a töve annak a szónak, hogy szabály, ami pedig maga a korlát, hiszen a szabály adja meg a kereteit a lehetőségeknek, ami kívül esik rajta, azt tilos megtenni. Viszont milyen különös, hogy a szabadság szó is ebből a tőből van. A szabadság (szabottság?) a korlátokból fakad? Milyen elképesztő a nyelv lényeglátása. Egy pontból lendül ki a dolog és a dolog ellentéte is. Valahogy úgy, mint a csend, amely a csendül töve. Nincs hang, majd megszületik a hang. Csend, csendül. Az egy több, mint a kettő. Hogy ezt értsük, magyarnak kell lenni."

Egyperces jelenséggyűjtemény ez, gyakorlati fenomenológia, kommentárokkal ellátott élménykatalógus és ráismeréslista, amelynek legtöbb bejegyzése könyvekhez, zenékhez, képekhez és filmekhez kapcsolódik. Fontos idézeteket, érdekességeket, az álmok, a valódi és a látszólagos valóság különös egyidejűségeit, titkos egymásra hatásait rögzíti és értelmezi. Tájékoztat, értékel és kiemel. Ízelítőt ad, mit és hogyan olvas a szerző. „»OLYAN SOK DOLOG jön létre és halmozódik föl, hogy már soha nem lesz idő a használatukra… Olyan sok üzenet és jel keletkezik és terjed, hogy már soha nem lesz idő elolvasni őket.« Baudrillard gondolatai elsőre keserűnek tűnnek, valójában azonban realisták. És ezzel együtt milyen jó, hogy az írók, a költők, a könyvkiadók és az olvasók nem vesznek tudomást a francia filozófus megállapításáról. Mindenki teszi a dolgát ebben a közös, de mégis egyénre szabott beavatódásban, amelynek lényege számomra az, hogy hallgatom, ahogy egy másik ember beszél hozzám. Mert olyan gyermeki maradt az olvasásom, hogy mindig hallom és hallgatom a könyv mondatait, s mindaz, amit hallok, az én hangomon szól. Ha olvasok, meghaladom önnön határaimat, részesülök az előttem feltárulóból. Átigazítva a gyönyörű Pilinszky-verssort: Megérdemelné az örök életet minden olvasó, aki az éjszakában könyv fölé hajol."

Megmutatja, egy ötletből, egy szóból a verscsíra a képzettársítások burjánzásával hogyan szökken szárba, vagy marad meg végleg töredéknek. Filip Tamás pontos, lényegre törő és láttató stílusban írja meg figyelmének jegyzetlapjait. „A VERS MESTERSÉGES TÓ, de igazi halak úsznak benne." Sokkal többet lelkesedik, mint amennyit bírál. Olykor rámutat néhány írói vagy filmrendezői következetlenségre. Legjobban könyvekért és klasszikus zeneművekért rajong, beszámol katartikus élményeiről, és ezzel a befogadót is olvasásra, zenehallgatásra és filmnézésre serkenti.

„AZÉRT JÓ HAYDNT hallgatni, mert közben ezek jutnak eszedbe: Isten szeret. (…) Van mit enned. Van fedél a fejed felett. És hallgathatod ezt a gyönyörűséges zenét. Mit akarsz még?" Tájékozódása sokrétű és széles körű. Olvasmányainak nemcsak minősége, de mennyisége is lenyűgöző, még akkor is, ha nem tudjuk, hány évet fognak át feljegyzései. Az ember csak csodálkozik és irigykedik, hogyan képes ennyi időt olvasásra fordítani. Versek, regények, novellák, önéletrajzok, naplók, esszék és tanulmányok szerzői és címei sorjáznak a lapokon, a magyar- és a világirodalom klasszikus és kortárs művei. Felmerült bennem, névmutatót kellene készíteni a könyvhöz, talán még a szerző is meglepődne, mennyi nevet és milyen széles tartományban tartalmazna ez a lista.

Megjelennek jellemző motívumai, témái, tehát összetéveszthetetlenül a Filip Tamás-i univerzumban vagy inkább labirintusban járunk, mert a szerző nagyon kedveli a titokzatos kiismerhetetlenségeket és a szorongásos útvesztőket. Ezért is találó és pontos a címadás, hiszen van-e annál hátborzongatóbb, ha valaki Kafkáról nevezi el védőfelszerelését. Vajon mitől és hogyan véd meg *Kafka bukósisakja*? Nyilván mindentől és semmitől – csak éppen a semmitől nem –, hiszen többszörösen fiktív, nem létező tárgyról van szó. Természetesen már Kafka motorja is kitaláció, ráadásul amikor használhatta volna, még biztosan nem volt kötelező a bukósisak, mert az Magyarországon is csak 1964-től előírás. Ez a példa is a szépirodalom, a művészet csodájára hívja fel a figyelmet, hiszen a jól kitalált és megírt történet igazabb a valóságnál, mert annak lényegét modellezi. „»EZ A MŰVÉSZET CSODÁJA, hogy az ember sokkal nagyobbat szarik, mint amekkora a seggén kifér. A művészet nyilván nem e világról való; az elemzés csak addig a kapuig tudja nyomon követni, ahol az ismeretlen kezdődik.« Az idézet Weöres Sándortól való, egy 1947-ben Fülep Lajoshoz írt leveléből. Miután rábukkantam erre az idézetre, bekapcsoltam a tévét, és az *Alla Rustica* című dokumentumfilm szereplője, egy tiszta arcú, aranyos öregember éppen arról beszélt, hogy az ember Isten nélkül mit sem ér, hogy meg kell köszönnünk Istennek a segítséget. És még efféléket mondott az öreg, küszködött a könnyeivel, én meg csak álltam, és megrendülten figyeltem rá. Weöres és az öreg erdélyi parasztember ugyanarról beszél. Weöres parasztosan, az öreg paraszt meg áhítattal, de ugyanarról. Se verset írni, se szénát gereblyézni nem lehet Isten segítsége nélkül."

Jól mutatja a szövegtípusok különbségét a feljegyzések közé ékelődő tizennégy, dőlt szedéssel is kiemelt költemény, amely ezzel is érzékelteti, ezeket szépirodalomként kell olvasni. A kötet egyik legjobb ilyen darabja a *Szögek egy kiáltványhoz – Kovács István verseit olvasva*. „Az elfelejtett őrszem lassacskán / megvakul a toronyban, / felejti szomját, éhét, nem / alszik soha, de minden sejtjével / érzi, ahogy a tolakvó árnyak / mindent széttaposnak." A Filip-vers általában a mitikus, kafkai időben és térben játszódik, ahol szereplői hősies küzdelmet folytatnak a lehetetlennel, így a költő egyszerre tudja érzékeltetni az abszurditás tragikus, groteszk, ironikus és humoros oldalát, amellyel összetett esztétikai minőséget hoz létre. A vers cselekménye – mert nála mindig van ilyen – eszünkbe juttatja Kafka *A törvény*

kapujában című történetét, ahol a messziről jött ember lassan elveszti látását, mert élete végéig vár a bebocsáttatásra, de tétovázása miatt az őr becsukja a kaput. A költő hőse pedig egy elfelejtett őr, aki megkísérli a lehetetlent. „Minden erejét megfeszítve / nekifog, hogy, ha addig él is, / a kiáltványt valahogy / fölszögezze a vasajtóra." Többi hőse is hasonló képtelenséget szeretne megvalósítani, ezért bukásuk szükségszerű. Nem más ez, mint a nietzschei „embert fölülmúló ember" kilátástalan küzdelme, akinek vágya és elszántsága tiszteletet parancsol, és együttérzést kelt az olvasóban. A költő lírai énje minden idők összes versét szeretné elolvasni, vagy egyedül játszana egy szimfonikus zenekar összes hangszerén, és álmában arra is emlékezne, ami nem történt meg soha. Vagy a szarkofágja belső falára írtakat szeretné megmutatni, és álommozija részére saját álmait filmre venni. Önparódiájában pedig kijelenti: RULETTBEN NINCSEN SAKK.

Gyakran él a posztmodernre jellemző tobzódó szövegközöttiség és a paronomázia, a hasonló hangzás retorikai alakzatának összekapcsolásával, ami a nyelvi megelőzöttséget mutatja. „A KÖLTŐ VALÓJÁBAN keltő. Életre keltő. De minimum álomból keltő. Az alvó, az elrejtezett dolgot kimozdítja, fölrázza ebből az állapotából, sőt, ha ügyes, egyszerre több dolgot mozdít ki, ezeket összekapcsolja, összefüggéseket talál, sőt teremt közöttük. Gyönyörködik benne, hogy él, amiről azt hitte: halott. Aztán elfogy az öröme, újra hiányérzete támad, és keresni kezdi, mi érdemli meg, hogy életre keltse. És új vers születik." Ekkor a nyelv a szerző fölé nő, amikor nem a költőnek van nyelvhasználata, hanem a nyelvnek van költői sugallata, amit a szerző érzékenysége révén meghall, és mint közvetítő médium leír. „[F]élek, kérem a kötelem, / engem húzzon föl a selyemzsinórpadlásra. / Te vagy a vörös szőnyeg? Leterítenek úgyis." A szövegközötti utalások – Pilinszky János *Sztavrogin elköszön* és József Attila *Mama* és *Két hexameter* – bevonása megsokszorozza és egyben ellentétükbe fordítva elironizálja az eredetiek tragikus jelentését. Ennek ellenére az olvasó fejében felvillanó előszöveg is belép a nyelvi játékba, így a rendkívül összetett jelentést az egymásra vetülő szövegek interferenciája hozza létre a befogadóban. „»A művészet lényege, hogy megtanítalak valamire, bár én nem tudom, mire. Ugyanazt adom, és mindenki a magáét kapja.« (Váli Dezső) Tehát a művészet megtanít nyelveken *hallgatni*." (*Kiemelés az eredetiben*.) A nyelvi játékosság nemcsak a versekben, hanem a gyakran – mintegy pihentetőnek szánt – aforizmák szóvicceiben is megjelenik, és a nyelvi résen bepillantva sokféle jelentés képződik. „A DEKADENS FRANCIA költők valószínűleg Baudelaireline-szindrómában szenvedtek." „ARANYAT ÉR a vérplazma, amit ad. Az adományozó neve ezért Don Or."

A kötet két leghosszabb és legszebb szövege vallomás és ars poetica. Az egyik a szűkebb lakóhelyről, Csepelről, a másik a mesterének tekintett Nemes Nagy Ágnesről szól, akinek pályája elején elküldte verseit, és háromszor személyesen is találkoztak. „Maga a találkozó bebizonyította, hogy a vele kapcsolatban emlegetett szigorúság valóban jellemző rá. Egyik versrészletemet éles hangon zavarta volna ki a szövegből. Talán még a mutatóujját is felemelte, hogy nyomatékosítsa méltatlankodását, mely a mai napig fülembe cseng: »Ez zsurnalizmus!« Kár, hogy nem jutott eszembe, hogy éppen tőle tudom, hogy a vers szüntelen határátlépés… De minden bizonnyal azt mondta volna, hogy az újságírásra emlékeztető fordulat legfeljebb idézetjelleggel vagy parodisztikus elemként jelenhet meg a versben." (…) „Annyi biztos, hogy a költészetet a megszerzett, a megszerezhető és a vágyott tudás semmivel sem helyettesíthető eszközének tekintette." A kötet legszebb lapjai a versekről és az olvasásáról szólnak. „Egy 1982-ES INTERJÚBAN arra a kérdésre, hogy mi a vers, Nemes Nagy Ágnes ezt mondta, hogy a vers szilárd szökőkút vagy folyékony szobor. De mond-

hatjuk azt is, hogy a vers égő hajó a befagyott tengeren, esetleg olyan hologram, mely átbeszél saját üvegfalán, a vers társaskocsi, amelyet te vezetsz, és egyetlen utasa van, ki rád bízta magát. A jó verstől a gyújtózsinóron visszafut a láng, és talpra ugrik a ház, hazamennek a robbantók, és elfelejtik, hogy mit akartak, s ha arra járnak, gyönyörködve nézik, hogy áll a ház." És egy másik idézet: „A VERS LÉNYEGE nem az, hogy díszítetten és hosszadalmasan szóljon valamiről, amit egyszerűen és röviden is el lehetne mondani. Nem érdemes keresni benne a mondanivalót. A mondanivaló legfeljebb üveggyöngy. A vers lényege az, hogy olyan dologról beszél, ami máshogyan elmondhatatlan. És ha képes arra, hogy ezt megtegye, akkor szükségképpen megtalálta magának a megfelelő nyelvi köntöst."

A könyv – néhány vers és nyomasztó álomleírás kivételével – tehát mégsem Kafka világát idézi, talán éppen azért, mert nem létező bukósisakjával megvéd bennünket ettől. Ez a mű inkább rajongókönyv könyvrajongóknak. Benne a szerző a kultúra és az ittlét örömünnepét üli, és azt bizonyítja, hogy minden emberi és világnyomorúság ellenére a művészet szép és fontos. Még akkor is, ha „A VILÁG LEGNAGYOBB óraátállítása zajlik a szemünk láttára. 2021-ről 1984-re."

SZERZŐINK

BALOGH ÁDÁM (Szolnok, 1981): költő, író. Verseskötete: *Nyers* (2016).

BENEDEK SZABOLCS (Bp., 1973): író. Legutóbbi könyve: *A spalatói boszorkány* (2023).

BÉRCZES LÁSZLÓ (Tiszanána, 1951): író, dramaturg, rendező. Legutóbbi kötete: *Kötőszavak* (2023).

BODÓ GERGELY (Ajka, 1987): író, performer, szociális munkás.

BORSODI L. LÁSZLÓ (Csíkszereda, 1976): költő, irodalomtörténész, szerkesztő, tanár. Legutóbbi kötete: *Estére megöregszel* (2021).

FECSKE CSABA (Szögliget, 1948): költő, publicista. Legutóbbi verseskötete: *Hiteles nyomat* (2023).

FILIP TAMÁS (Bp., 1960): költő. Legutóbbi kötete: *Kafka bukósisakja* (2023).

GÉCZI JÁNOS (Monostorpályi, 1954): író, költő. Legutóbbi kötete: *Az utolsó rózsához* (2023).

GYÖRFI SÁNDOR (Karcag, 1951): szobrász, éremművész.

KARAP ZOLTÁN (Kunhegyes, 1984): író, esztéta, zenész.

KOPRIVA NIKOLETT (Munkács, 1996): költő. Kötete: *Kővé zsugorodott ország* (2024).

KÖTTER TAMÁS (Csorna, 1970): író. Legutóbbi kötete: *Vikingek* (2022).

LÁZÁR BALÁZS (Szolnok, 1975): költő, színész. Legutóbbi verseskönyve: *Karantén(y)ek* (2023).

P. NAGY ISTVÁN (Székelykeve, 1961): *költő, kritikus. Legutóbbi kötete: Ágrólszakadtak* (2022).

PETŐCZ ANDRÁS (Bp., 1959): költő, író, esszéista. Legutóbbi könyve: *A folyó felett – összegyűjtött versek* (2023).

PODMANICZKY SZILÁRD (Cegléd, 1963): író, újságíró. Legutóbbi e-könyve: *A másik ember megértésének diadala* (2020).

REGŐS MÁTYÁS (Bp., 1994): költő, író, előadóművész. Legutóbbi kötete: *Lóri és a kihalt állatok* (2022).

REKE BALÁZS (Szolnok, 1989): író, filmesztéta. Legutóbbi kötete: *Túl közel* (2022).

SIMON FERENC (Hódmezővásárhely, 1961): kritikus, könyvtáros-tanár. Könyve: *A „Columbo-módszer". Tanulmányok és kritikák* (2020).

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY (Bp., 1958): író. Legutóbbi kötete: *Bitang nyarak* (2023).

TOMAJI ATTILA (Bp., 1959): költő, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Folyóhang* (2021).

TOROCZKAY ANDRÁS (Bp., 1981): író, újságíró, kritikus. Legutóbbi kötete: *Boldog emberek* (2021).

VÉSSEY MIKLÓS (Bp., 1990): író, költő. Kötete: *Apa kezdődik* (2023).

VIDÉKI PÉTER (Szolnok, 1973): kritikus, tanár, drámatanár.

AZ ESŐ MEGJELENÉSÉT TÁMOGATJA:

Petőfi Kulturális Ügynökség

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap

Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata

800 FT

9 771419 798000 24001